

# МОВА РОДНАЯ, МОВА БЕЛАРУСКАЯ

Лінгвістычная віктарына для вучняў 9–11 класаў

**Н. А. Валатоўская,**

дацэнт кафедры рускай мовы як замежнай у  
прафесійным навучанні ФДАЗГ ІДА БДУ,  
кандыдат філалагічных навук, дацэнт

**Веданне гісторыі і традыцый свайго народа з’яўляецца вельмі важным для гарманічнага развіцця асобы. Але без спасціжэння роднай мовы, вывучэння яе асаблівасцей і асноўных этапаў развіцця немагчыма асэнсаваць гістарычны шлях свайго народа, багацце яго культурнай спадчыны.**

Для таго каб зацікавіць школьнікаў вывучэннем роднай мовы, неабходна паказаць ім яе прыгажосць, мілагучнасць, пазнаёміць з адметнымі рысамі беларускай мовы, якія робяць яе непадобнай да іншых. Зрабіць гэта можна пры параўнанні трох блізкароднасных моў – беларускай, рускай і ўкраінскай. Найбольш яскрава адрозненні выяўляюцца на лексічным узроўні.

Акрамя наяўнасці ва ўсходнеславянскіх мовах даволі вялікага агульнага пласта лексікі (напрыклад, укр. *мати*, бел. *маці*, рус. *мать*; укр. *веселый*, бел. *вясёлы*, рус. *веселый*; укр. *думати*, бел. *думаць*, рус. *думать*), варта звярнуць увагу на міжмоўныя амонімы (словы, якія пішуцца або гучаць аднолькава ці вельмі падобна, але маюць розныя значэнні):

- ✓ бел. *чалавек*, рус. *человек* ‘жывая істота’ (як мужчынскага, так і жаночага полу) – укр. *чоловік* ‘асоба мужчынскага полу’;
- ✓ бел. *шмат* ‘вялікая колькасць’ – укр. *шмат* ‘кавалак’;
- ✓ бел. *багацце* ‘матэрыяльныя каштоўнасці, грошы’ – укр. *багáття* ‘вогнішча’;
- ✓ бел. *дыва́н* ‘выраб з цяжкай варсістай узорыстай тканіны, якім упрыгожваюць сцены, усцілаюць падлогу’ – укр. *дива́н*, рус. *дива́н* ‘прадмет мяккай мэблі, што прызначаны для сядзення’;
- ✓ бел. *спіс* ‘рукапісная копія, пісьмовы пералік чаго-небудзь’ – укр. *спис* ‘кап’ё’;

✓ бел. *анучка* ‘невялікі шматок якой-небудзь тканіны’ – укр. *ону́чка* ‘дачка сына або дачкі’.

Асаблівасці кожнай з усходнеславянскіх моў назіраюцца і на марфалагічным узроўні. Род і лік беларускіх, рускіх і ўкраінскіх назоўнікаў, як правіла, супадае, але можа і адрознівацца, напрыклад:

- ✓ бел. *а́драс* (м.р.) – рус. *а́дрес* (м.р.) – укр. *адрéса* (ж.р.);
- ✓ бел. *цeнь* (м.р.) – рус. *тeнь* (ж.р.) – укр. *тінь* (ж.р.);
- ✓ бел. *ступeнь* (ж.р.) – рус. *стéпень* (ж.р.) – укр. *сту́пінь* (м.р.);
- ✓ бел. *мэ́бля* (адз.л.) – рус. *ме́бель* (адз.л.) – укр. *ме́блі* (мн.л.);
- ✓ бел. *ляно́та* (адз.л.) – рус. *ле́нь* (адз.л.) – укр. *лі́нощі* (мн.л.);
- ✓ бел. *за́здраць* (адз.л.) – укр. *за́здроці* (мн.л.).

У сучаснай беларускай і рускай мовах 6 склонаў, а ва ўкраінскай – 7. Украінская мова зберагла наяўны некалі ва ўсіх ўсходнеславянскіх мовах *клічны склон*, напрыклад: *Петре! Тетяно! Брате! Бабусю! Професоре!* і г.д.

Адметнасці ёсць і ў акцэнталогіі. У некаторых словах усіх усходнеславянскіх моў месца націску супадае:

- ✓ бел. *дрéва* – рус. *де́рево* – укр. *де́рево*;
- ✓ бел. *галава́* – рус. *голова́* – укр. *голова́*;
- ✓ бел. *хадзі́ць* – рус. *ходи́ть* – укр. *ходи́ти*.

Аднак назіраюцца выпадкі, калі словы блізкароднасных моў маюць аднолькавае (ці падобнае) гучанне, напісанне і значэнне, а адрозніваюцца толькі месцам націску:

- ✓ бел. *пéрапіс* – рус. *пéрепись* – укр. *перéпис*;
- ✓ бел. *сéмдзeсят* – рус. *сéмьдeсят* – укр. *сімдeся́т*;
- ✓ бел. *ураджэ́нец* – рус. *уро́жeнец* – укр. *уро́джeнець*.

Найбольш яскравай асаблівасцю беларускай мовы на фанетычным узроўні з’яўляецца ўласцівае ёй дзеканне і цеканне: *дзеці, хадзіць, дзякуй*. Акрамя таго, толькі ў беларускай мове ёсць графема *ў* (у нескладовае), якой у адным з беларускіх гарадоў пастаўлены помнік. А ці ведаеце, у якім?

Прапануем вашай увазе матэрыялы *лінгвістычнай віктарыны «Мова родная, мова беларуская»* для вучняў 9–11 класаў. У залежнасці ад узроўню ведаў навучэнцаў пытанні могуць прапаноўвацца як з варыянтамі адказаў, так і без іх. Можна даваць варыянты адказаў у выпадку ўзнiкнення цяжкасцей.

## Пытанны

1. Калі адзначаецца Міжнародны дзень роднай мовы?

- А) 21 лютага  
Б) 24 студзеня  
В) 18 сакавіка

2. Кому належаць вядомыя словы аб роднай мове: «Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі»?

- А) Максиму Багдановічу  
Б) Якубу Коласу  
В) Францішку Багушэвічу

### 3. Хто аўтар слоў Дзяржаўнага гімна Рэспублікі Беларусь?

- А) Янка Купала  
Б) Уладзімір Карызна  
В) Максім Багдановіч

4. Да якой моўнай сям'і належыць беларуская мова?

- А) Афразійскай  
Б) Алтайскай  
В) Індаеўрапейскай

## 5. Назавіце ўсходнеславянскія мовы.

- А) Польская  
Б) Русская  
В) Балгарская  
Г) Сербская  
Д) Беларуская  
Е) Чэшская  
Ж) Славацкая  
З) Украінская

6. З якої са славянських моїх беларуская мова найбольш блізкая?

- А) з чэшскай  
Б) з украінскай  
В) з польскай

7. Які працэнт агульнай лексікі ў беларускай і ўкраінскай моў?

- B) 84%**

8. Беларуская мова знаходзіцца на другім месцы па мілагучнасці ў свеце. А якая мова займае першае месца?

- А) французская  
Б) іспанская  
**В) італьянская**

9. Колькі графічных сістэм мае беларуская мова?

- A) 3                      Б) 2                      В) 1

10. Якое месца займае беларуская мова ў рэйтынгу моў па колькасці носьбітаў?

А) 43-е месца

**Б) 69-е месца**

В) 118-е месца

11. У якім горадзе ўстаноўлены помнік літары Ў?

А) у Полацку

Б) у Віцебску

В) у Мінску

12. У пераносным значэнні *трасянка* – гэта прадукт беларуска-рускага змешанага маўлення. А якое прамое значэнне гэтага слова?

А) авёс дрэннай якасці

**Б) сена з саломай, якое ідзе на корм жывёле**

В) сапсаванае сена

13. Колькі літар у беларускім алфавіце?

А) 33

**Б) 32**

Б) 31

Г) 35

14. Перакладзіце з рускай мовы на беларускую слова *изумрудный*.

А) смарагдавы

Б) бурштынавы

В) жамчужны

15. Перакладзіце на рускую мову спалучэнне *смяцца з яго*.

А) смеяться с него

**Б) смеяться над ним**

В) смеяться с ним

16. Як правільна сказаць па-беларуску *встретимся в половине восьмого*?

А) сустрэнемся ў палове восьмага

**Б) сустрэнемся а палове восьмай**

В) сустрэнемся а палове восьмага

17. Як перакладаецца на рускую мову словазлучэнне *мець благія намеры*?

А) иметь благие намерения

Б) иметь благородные намерения

**В) иметь плохие намерения**

18. Як правільна сказаць па-беларуску *читающий человек*?

А) чытаючы чалавек

**Б) чалавек, які чытае**

В) чытаюшчы чалавек

19. Як правільна сказаць па-беларуску *жениться на ней*?

А) ажаніцца на ёй

- Б) ажаніцца з ёй
- В) жаніцца на ёй

20. Што такое *кітабы*?

- А) кнігі, напісаныя на беларускай мове арабскім пісьмом
- Б) кнігі, напісаныя на беларускай мове лацінкай
- В) кнігі, напісаныя на беларускай мове ад рукі

### Літаратура

1. Плотнікаў, Б. А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б. А. Плотнікаў, Л. А. Антанюк. – Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом. 2003. – 672 с.
2. Рудэнка, А. М. Украінская мова для беларускамоўных: дапам. для студэнтаў філал. фак. / А. М. Рудэнка, Н. А. Валатоўская. – Мінск: БДУ, 2012. – 95 с.
3. Русско-белорусский словарь: в 3 т. / под ред. А. А. Лукашанца; НАН Беларуси, Ин-т языка и литературы им. Якуба Коласа и Янки Купалы. – Изд. 10-е, перераб. и доп. – Минск: Беларус. Энцыкл. імя П. Броўкі, 2012.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: больш за 65000 слоў / пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. – 4-е выд. – Мінск: БелЭН, 2005. – 784 с.